

ВІЛЬНА ГРА У ВАЛЬДОРФСЬКОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ДИТЯЧОМУ ЗАКЛАДІ**Передерій О. Л.**

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради
вул. В. Антоновича, 70, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0002-1923-6780
olga.dnepr.1502@gmail.com*

Крамаренко С. Г.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради
вул. В. Антоновича, 70, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0003-2507-4762
veta7711@gmail.com*

Ключові слова: *ігрова діяльність, вальдорфська педагогіка, іграшка, наслідування, творчість.*

У статті розглянуто проблеми організації ігрової діяльності дітей у дошкільних закладах, які працюють за вальдорфською методикою. Підкреслено, що у сучасному світі з його численними викликами, нестабільністю, швидкими економічними змінами особливого значення набуває проблема розвитку здорової, гармонійної особистості, здатної до активної діяльності та самореалізації.

Зазначено, що вальдорфська педагогіка більше ніж за сто років функціонування у світовому освітньому просторі накопичила значний досвід організації життєдіяльності дітей різного віку, зокрема підходів до виховання та розвитку дошкільників, що спираються на гуманістичну концепцію людини у світі. Ці розробки набувають особливого значення в умовах демократизації суспільства та пошуку шляхів модернізації системи освіти в Україні. Підкреслено, що ідеї гуманістичної освітньої системи, апробованої у країнах Європи, та досвід вальдорфських педагогів України можуть бути використаними у дошкільних закладах та сімейному вихованні.

У статті проаналізовано процес розвитку дитини від народження до семи років відповідно до концепції вальдорфської педагогіки, визначено особливості кожного вікового етапу, охарактеризовано пріоритети виховання дошкільників різного віку через приклад і наслідування, показано роль вихователя у створенні здорового гармонійного середовища життєдіяльності, значення іграшки у розвитку свідомості та моральних якостей дітей.

Особлива увага приділена питанням організації вільної гри як засобу розвитку мислення, уваги, уваги, комунікації. Визначено умови, що стимулюють ігрову діяльність дошкільників, сприяють їхній активності, накопиченню життєвих компетентностей, навичок взаємодії та правильної поведінки. Підкреслено, що вільна гра виникає із сил уваги дитини, вона є спонтанною, педагог має лише допомагати дітям реалізувати власний задум, спираючись на образ, створений фантазією дітей. Зазначено, що для вільної гри у вальдорфському дитячому закладі використовуються переважно природні матеріали, іграшки, створені батьками, вихователями, самими дітьми, що стимулює творчий підхід до можливостей використання знайомих предметів у нових незвичних поєднаннях та ролях. Підкреслено, що вільна гра позитивно впливає

на розвиток чотирьох відчуттів: дотику, рівноваги, руху та життя, що активно формуються у перші сім років життя дитини.

У висновках зазначено, що вивчення та запровадження досвіду організації вільної гри у вальдорфських дошкільних закладах є актуальним для сучасної дошкільної освіти України.

FREE PLAY AT THE WALDORF PRESCHOOL

Perederii O. L.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Preschool and Primary Education Department
Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education»
of Dnipropetrovsk Regional Council
V. Antonovych str., 70, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1923-6780
olga.dnepr.1502@gmail.com*

Kramarenko S. H.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Psychology Department
Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education»
of Dnipropetrovsk Regional Council
V. Antonovych str., 70, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2507-4762
veta7711@gmail.com*

Key words: *game activity,
Waldorf pedagogy, toy,
imitation, creativity.*

The article considers the problems of children's play activities in preschool institutions that work according to the Waldorf method. It is emphasized that the modern world with its numerous challenges, instability, rapid economic changes, needs to study a problem of healthy and harmonious personality development, who is capable for active life and self-realization.

It is noted that Waldorf pedagogy for more than a hundred years of functioning in the world educational space has accumulated significant experience in organizing the lives of different age children, in particular, approaches to education and development of preschoolers based on the humanistic concept. These studies become very important in the context of society democratization and finding ways to modernize the education system in Ukraine. The ideas of the humanistic educational system, tested in European countries and the experience of Waldorf teachers in Ukraine, can be used in preschools and family education. The article analyzes the process of child development from birth to seven years in accordance with the concept of Waldorf pedagogy, identifies the features of each age stage, describes the priorities of preschool education of different ages through example and imitation, and shows the role of educators in creating a healthy harmonious environment and moral qualities of children.

Special attention is paid to the organization of free play as a means of developing thinking, imagination, attention, communication. The conditions that stimulate the playful activity of preschoolers, promote their activity, help to accumulate life competencies, interaction skills and correct behavior are determined. Free play arises from the child's imagination, it is spontaneous, and so the teacher should only help children to realize their own ideas, based on the image created by children's imagination. It is noted that in the Waldorf children's institution natural materials, toys created by parents, educators and children are mostly used for free play, which stimulates a creative approach to the possibility of using familiar objects in new unusual combinations and roles. Free play

has a positive effect on the development of four sensations: touch, balance, movement and life, which are actively formed in the first seven years of life. So, the study and implementation of free play experience from Waldorf preschools is relevant for modern preschool education in Ukraine.

Постановка проблеми. У динамічному сучасному світі з його численними викликами, пов'язаними з екологічною небезпекою, політичною нестабільністю, пандеміями, швидкими змінами у сфері матеріального виробництва, особливого значення набуває проблема виховання здорової, гармонійно розвиненої особистості, здатної до активної діяльності та самореалізації.

Основи здорового розвитку людини, резервні можливості її організму, безперечно, закладаються у дошкільному віці, коли дитина засвоює величезну кількість знань, умінь, навичок, навчається взаємодіяти з природою, середовищем, іншими людьми. Внутрішній світ дошкільника формується через спілкування, наслідування, практичні дії тощо. Особливого значення при цьому набуває гра як провідна форма вияву активності дитини.

Вальдорфська педагогіка за сто років її існування в європейському освітньому просторі накопичила значний досвід розроблення та впровадження гуманістичних підходів до виховання дітей дошкільного віку, зокрема використання різноманітних ігор як засобу розвитку фізичного тіла, моральних почуттів, творчих здібностей, фантазії, навичок спілкування та взаємодії. Ці положення набувають особливої актуальності у період реформування освітньої системи України, упровадження гуманістичних цінностей демократичного суспільства, пошуку шляхів реалізації нової освітньої парадигми.

Сьогодні у нашій країні успішно діють дошкільні заклади, що працюють за вальдорфською методикою, вивчення та узагальнення їхнього досвіду можуть надати новий поштовх для оновлення дошкільної освіти в Україні.

Проблема виховання дошкільника досить широко представлена у сучасній психолого-педагогічній науці. У вальдорфській педагогіці основні принципи виховання дітей дошкільного віку розроблені відомим німецьким філософом Рудольфом Штайнером. Згідно з його теорією, становлення особистості відбувається подібно до розвитку людського суспільства, його не можна стимулювати ззовні, вихователь повинен слідувати за природою, максимально зберігаючи внутрішні сили та потенціальні можливості дитини [5].

Теоретичні положення Р. Штайнера знайшли подальше відображення у дослідженнях сучасних педагогів, зокрема Л. Головіної, Л. Дикмана, В. Загвоздкіна, Н. Іонові, В. Патцлаффа, А. Пінського, які лягли в основу навчальної програми виховання у дитячих садках, що працюють за

вальдорфською методикою.

На важливість гри у розвитку особистості дошкільника вказували відомі педагоги С. Русова, К. Ушинський, В. Сухомлінський. Представники психологічної науки А. Венгер, О. Запрожець, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Е. Ельконін розглядали гру як вияв активності, що є важливим психологічним механізмом розвитку особистості дитини. З. Борисова, Р. Буре, Т. Піроженко, В. Щур, Г. Якобсон указували на роль гри у становленні та розвитку моральних якостей та емоційних почуттів. О. Кононко, Г. Костюк, В. Котирло, С. Ладивір, Ю. Приходько визначали гру як умову розвитку взаємодії та комунікації. М. Лісіна, А. Сільвестру, С. Тищенко, Л. Уманець уважали, що гра є основою розвитку цілісної свідомості дошкільника.

Видатний психолог О. Леонтьєв підкреслював, що саме у грі відбувається усвідомлення, тобто пізнання світу, ігрова діяльність створює можливості для реалізації провідних здібностей дитини [3].

Таким чином, аналіз численних досліджень підтверджує значимість проблеми організації ігрової діяльності у вихованні дошкільника. Водночас вважаємо, що можливості вальдорфської педагогіки у вирішенні даного питання у наукових публікаціях представлено недостатньо.

Мета статті – здійснити аналіз науково-теоретичних підходів до організації ігрової діяльності у дошкільних закладах, що працюють за вальдорфською методикою, розглянути роль іграшки та її вплив на формування особистості дитини дошкільного віку.

Дослідження спирається на методологічні принципи науковості, об'єктивності та історизму, застосування яких визначає коло наукових підходів (системного, хронологічного, аспектного) та методів (проблемно-хронологічного, структурно-прогностичного), що були застосовані у роботі. Сукупність окреслених принципів, підходів та методів становить методологічну основу нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних педагогічних системах питання розвитку особистості вирішуються по-різному. Вальдорфські педагоги вважають, що навчання та виховання мають слідувати за стадіями розвитку дитини, відповідно, перше семиріччя розглядається, насамперед, як період формування здорового фізичного тіла: внутрішніх органів, нервової системи, обміну речовин тощо.

Головне завдання дорослих, що знаходяться поряд із дитиною дошкільного віку, – створити гармонійне і здорове середовище, сприятливе для життєдіяльності. Розуміючи ситуацію розвитку дошкільника, важливо пам'ятати, що приклад і наслідування є найважливішими методами впливу на свідомість маленької дитини, адже вона навчається всьому, насамперед, із сил наслідування. Саме тому дорослі мають відчувати й усвідомлювати власні дії, наміри, емоційні прояви. Завдяки цьому вони позитивно впливають не лише на формування здорового фізичного тіла, а й звичок, характеру, поведінки, соціальних відносин. Орієнтиром для дитини дошкільного віку завжди є дорослі, насамперед батьки та педагоги.

Прихильники вальдорфської педагогіки вважають, що фізичний та інтелектуальний розвиток дітей не потребує форсування ззовні. У дитячому садочку відсутні спеціальні заняття з підготовки до школи (наприклад, навчання читанню), але забезпечується можливість участі у різноманітних іграх (рухливих, пальчикових, театральних, музичних, хороводних, рольових тощо).

На жаль, практика свідчить, що все частіше у дитячий колектив приходять діти, що мають проблеми у спілкуванні, не володіють навичками концентрації уваги, ігрової діяльності, не вміють слухати, спостерігати, наслідувати приклад інших, їхня воля не розвинена або ослаблена. Якщо впродовж першого семиріччя педагоги та батьки не допоможуть такій дитині вирішити свої проблеми, то у початкових класах школи вона також буде мати проблеми з адаптацією та формуванням навичок пізнавальної діяльності. Сьогодні у час гаджетів та цифрових технологій таких дітей стає все більше. Сили фантазії, що стимулюють прагнення до гри, у них розвинені слабо. Саме тому у вальдорфському дитячому садочку залучення дітей до ігрової діяльності є основним методом розвитку їх активності, інтелекту, комунікативних навичок.

В. Загвоздкін у процесі власних досліджень та спостережень виділив три умови, що спонукають дошкільників до вільної гри:

1. Наявність емоційно насиченого, різноманітного повсякденного життя.
2. Багатий ігровий матеріал, що стимулює фантазію та творчість.
3. Створення вихователями атмосфери, що дає змогу дитині зануритися у гру [2].

Р. Штайнер зазначав, що наповнена фантазією гра є передумовою найціннішої людської здібності пов'язувати себе зі своєю працею, що є важливим проявом моральності і людяності. У грі дитина набуває свій перший досвід: ситуації, що спостерігаються у житті, вона глибоко переживає саме у грі. І тут, на думку вальдорфських педаго-

гів, перш за все діє закон прикладу і наслідування. При цьому тільки у вільній грі дитина може повною мірою виявити силу своєї фантазії [5].

Дитячий психолог В. Загвоздкін, що тривалий час вивчав феномен гри, зазначав, що гра є основою душевного розвитку дитини, основний вид її діяльності у першому семиріччі. Коли у дитини є всі необхідні умови, вона грається по 7–8 годин на день. Дослідження показали, що це той час, який проводить у грі здорова дитина. Цікаво, що логіка побудови гри у дітей усього світу однакова. Відрізняється тільки форма відображення, пов'язана з особливостями культури. Важлива властивість гри полягає у тому, що дитина грається тільки тоді, коли їй психологічно і фізично комфортно. Якщо ж дитина не грається, не виявляє зацікавленості та активності, це може бути приводом для занепокоєння [2].

Вибираючи іграшки для дітей різного віку, важливо враховувати їхній вплив на організм, що формується. Та іграшка, яка була корисною і цікавою у ранньому віці, у більш старшому не принесе потрібного імпульсу для подальшого розвитку дитини, і дорослим важливо усвідомлювати, що кожному віковому етапу відповідають різні іграшки.

0–3 роки. У цей період дитина сама є м'якою та округлою. Іграшки для неї також мають бути м'якими, наповненими (добре наповнювати іграшки зернами, вони своєю рухомістю співзвучні росту внутрішніх органів самих дітей). Доцільно використовувати різноманітні природні матеріали: шовк, вовну, льон, бавовну.

3–5 років. Активний період будівництва тіла дитини. Головна ціль гри – зведення будинків, халабуд, інших споруд, тому найбільш активна іграшка – будівельний матеріал. Дорослі мають забезпечити малюків природним матеріалом, щоб створювати ігрову ситуацію та розвивати фантазію. Для таких ігор потрібні іграшки невеликих розмірів, які можна затишно розмістити у дитячих будівлях.

5–7 років. Вік активного залучення до соціальних відносин. У ігровій діяльності, як правило, вже задіяно декілька дітей, з'являється продуманий сюжет, виявляється лідер, споруди стають більших розмірів. За допомогою вихователів, наслідуючи їх, діти створюють казкові ландшафти, будиночки, ураховуючи навіть дрібні деталі. У шість років в іграх з'являється велика лялька, яку можна заплітати та переодягати [1].

Особливого значення у вальдорфському дитячому садку набуває вільна гра. У програмі «Стежина» зазначено: «Для виховання у дошкільному віці істотними ознаками є вільна, спонтанна, мінімально регламентована гра і реальний чуттєвий предметно-практичний досвід» [4, с. 5].

Вільна гра виникає тільки із сил фантазії дитини. Для її побудови використовуються різ-

номанітні матеріали та предмети: столи, стільці, тканини різної якості і розміру. Ніщо не може зрівнятися з різноманіттям органічного світу, структурою матеріалів, природною важкістю: спилю, шишки, мушлі, каміння, кора, плоди і т. д. Створюючи гру, дитина виходить із власного імпульсу, сил наслідування. Вихователька з урахуванням настрою дітей, спільних переживань спрямовує їхню фантазію у такому напрямі, де їхні емоції можуть знайти своє відображення. Отримавши імпульс, дитяча фантазія обов'язково знайде своє втілення в ігровій діяльності.

Іграшки у вальдорфському дитячому садку переважно зроблені руками вихователів, батьків, самих дітей. Усі вони із натуральних природних матеріалів: дерева, вовни, тканини тощо. Часто використовуються різноманітні спилю, шишки, жолуді, хустки тощо. Саморобні іграшки достатньо стилізовані, обличчя ляльок не деталізовані, що допомагає дітям у процесі гри наділяти їх різними якостями, характером, розвиваючи фантазію та творчу уяву.

Більшість батьків бажає навчитися виготовляти іграшки власними руками для дома, дитячого садочка, різних ярмарок. Для такої роботи використовуються батьківські зустрічі, де вихователі діляться своїми вміннями і навичками. Іграшки створюють завжди у доброму настрої, у них вкладають душевне тепло, любов і старанність. Діти ж чекають на іграшку з нетерпінням, вони часто сплять із нею або носять із собою як саму улюблену.

Спостерігаючи за дітьми у вальдорфському дитячому садку, можна стверджувати, що вільна ігрова діяльність, і зокрема правильна іграшка, позитивно впливає на розвиток дошкільників. Важко переоцінити важливість першого ігрового

досвіду дитини. Усе, що закладається у першому семиріччі, знайде відображення у подальшому дорослому житті. І яким буде це відображення, багато в чому залежить від нас, вихователів, батьків, учителів.

Жити і розвиватися в атмосфері любові, підтримки і наслідування здорових прикладів – природний та істинний стан для дитини, щоб розкрити і реалізувати найкращі якості як сутність самої людини.

Висновки. Питання використання різних видів ігрової діяльності для здорового гармонійного розвитку дитини залишається актуальними для педагогічної науки та практики. У сучасному світі цифрових технологій, коли дитина більшою мірою переживає свій ігровий досвід у віртуальному світі, а спілкування з батьками та вихователями є обмеженим та формалізованим, важливо усвідомлювати, як формується свідомість малюка, які сили мають бути задіяні на кожному віковому етапі, якою є роль дорослих у цьому процесі. Провідна ідея вальдорфської педагогіки про те, що приклад і наслідування є головним механізмом виховання дитини від народження до семи років, набуває сьогодні особливого значення.

Позитивний досвід використання різних видів ігрової діяльності (зокрема, вільної гри) для розвитку фантазії, творчої уяви, комунікації, емоційної саморегуляції дошкільників може бути використаний як у роботі дошкільних дитячих закладів, так і у сімейному вихованні.

Доцільним, на нашу думку, є також подальше дослідження особливостей організації вільної гри та її впливу на розвиток соціально-емоційного інтелекту і комунікативних навичок дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головина Л. Методика раннего развития от 0 до 7 лет. Москва : Эксмо, 2007.
2. Загвоздкин В. Вальдорфский детский сад. Санкт-Петербург : Деметра ; Москва : Карапуз, 2005.
3. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. Москва : Просвещение, 1969.
4. Гончаренко А.М., Дятленко Н.М. Стежина: комплексна альтернативна освітня програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою. Київ, 2014.
5. Штайнер Р. Принципы вальдорфской педагогики. Методика обучения и необходимые условия воспитания. Москва : Энигма, 2018.

REFERENCES

1. Golovina, L. (2009) Metodika rannego razvitiya ot 0 do 7 let. [Methods of early development from 0 to 7 years] M: Eksmo [in Russian].
2. Zagvozdkin, V. (2005) Valdorfskiy detskiy sad. [Waldorf kindergarten]. SPb .: Demeter; Moscow: Karapuz [in Russian].
3. Leontiev, A.A. (1969) Yazyk, rech, rechevaya deyatelnost. [Language, speech, speech activity]. Moscow: Education [in Russian].
4. Goncharenko, A.M., Dyatlenko, N.M. (2014) Stezhina: kompleksna alternativna osvItnya programa dlya doshkilnih navchalnih zakladiv, scho pratsuyuyut za valdorfskoyu pedagogikoyu. [Stezhina: a comprehensive alternative educational program for preschool children, training on Waldorf pedagogy] [in Ukrainian].
5. Steiner R. Printsipyi valdorfskoy pedagogiki. Metodika obucheniya i neobhodimyie usloviya vospitaniya. [Principles of Waldorf Pedagogy. Teaching methodology and necessary conditions for education]. M: Enigma [in Russian].